

Универзитет у Београду - Географски факултет
Српско географско друштво

4. СРПСКИ КОНГРЕС ГЕОГРАФА

са међународним учешћем

ДОСТИГНУЋА, АКТУЕЛНОСТИ И ИЗАЗОВИ ГЕОГРАФСKE НАУКЕ И ПРАКСЕ
поводом 150 година од рођења Јована Цвијића

**ЗБОРНИК РАДОВА
МЛАДИХ ИСТРАЖИВАЧА**

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
СРПСКО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО

у сарадњи са

ПМФ-ом Универзитета у Новом Саду – Департманом за географију, туризам и хотелијерство
ПМФ-ом Универзитета у Нишу – Департманом за географију
ПМФ-ом Универзитета у Приштини са седиштем у Косовској Митровици – Одсеком за географију
ПМФ-ом Универзитета у Бањој Луци
Географским институтом "Јован Цвијић" САНУ
Филозофским факултетом Универзитета у Источном Сарајеву – Одсеком за географију
Географским друштвом Републике Српске

4. СРПСКИ КОНГРЕС ГЕОГРАФА

са међународним учешћем

"ДОСТИГНУЋА, АКТУЕЛНОСТИ И ИЗАЗОВИ ГЕОГРАФСКЕ НАУКЕ И ПРАКСЕ"
поводом 150 година од рођења Јована Цвијића

ЗБОРНИК РАДОВА МЛАДИХ ИСТРАЖИВАЧА

Уредници:
др Дејан Филиповић
др Снежана Ђурђић

Београд, децембар 2015.

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
СРПСКО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО**

Издавач:

Универзитет у Београду - Географски факултет

За издавача:

др Дејан Филиповић

Уредници:

др Дејан Филиповић
др Снежана Ђурђић

Технички уредник:

мср Милан Радовић

Припрема и дизајн корица:

мср Милан Радовић

Штампа:

„Arts DESIGN“ - Београд

Тираж:

300 примерака

Београд, децембар 2015.

Публиковање Зборника радова младих истраживача финансијски помогло:

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Напомена: Радови су штампани у облику ауторских оригинала те Организациони и Уређивачки одбор не преузимају одговорност за технички и стручни садржај.

ПРОГРАМСКИ ОДБОРИ КОНГРЕСА

НАУЧНИ ОДБОР:

Проф. др емеритус Стеван М. Станковић, Универзитет у Београду - Географски факултет, председник
Проф. др Дејан Филиповић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Проф. др Бранислав Ђурђевић, Универзитет у Новом Саду - Природно-математички факултет
Проф. др Александар Радивојевић, Универзитет у Нишу - Природно-математички факултет
Проф. др Драгомир Кићковић, Универзитет у Приштини - Природно-математички факултет
Проф. др Рајко Ђато, Универзитет у Бањој Луци - Природно-математички факултет
др Милан Радовановић, виши научни сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ
Проф. др Мирко Грчић, Универзитет у Београду - Географски факултет
др Dan Bălteanu, академик, Географски институт Румунске академије наука
Проф. др Мила Павловић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Проф. др Никола Панов, Универзитет „Св. Кирил и Методије“ - Природно-математички факултет
Проф. др Драгица Живковић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Проф. др Marko Krevs, Универзитет у Љубљани - Филозофски факултет
Проф. др Дејан Ђорђевић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Проф. др Wolfgang Fischer, Универзитет у Грацу - Институт за географију и регионалне науке
Проф. др Љиљана Гавриловић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Проф. др Dénes Lóczy, Универзитет у Печују - Природно-математички факултет
Проф. др Добрица Јовичић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Проф. др Милован Пецељ, Универзитет у Београду - Географски факултет
Проф. др Snježana Musa, Универзитет у Мостару - Факултет природословно-математичких и одгојних знаности
Проф. др Драгутин Тошић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Проф. др Мирослав Додеровић, Универзитет Црне Горе - Филозофски факултет
Проф. др Гордана Војковић, Универзитет у Београду - Географски факултет

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР:

Проф. др Дејан Филиповић, Универзитет у Београду - Географски факултет, председник
Проф. др Миролуб Милинчић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Проф. др Велимир Шећеров, Универзитет у Београду - Географски факултет
Доц. др Снежана Ђурђић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Проф. др Велимир Јовановић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Доц. др Љиљана Живковић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Доц. др Драгица Гатарић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Доц. др Александар Ђорђевић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Мср Марија Белиј, Универзитет у Београду - Географски факултет
Мср Милан Радовић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Жарко Душков, Универзитет у Београду - Географски факултет
Марина Стаменковић, Универзитет у Београду - Географски факултет
Борка Радовановић, Српско географско друштво

ТУРИСТИЧКА ВАЛОРИЗАЦИЈА СТАРЕ ПЛАНИНЕ

Ирена Манојловић, Стефан Денда, Јасна Стојановић

докторанди, Универзитет у Београду - Географски факултет; Студентски трг 3/III, 11000 Београд, Србија;
E-mail: irena.manojlovic@hotmail.com

Апстракт: Планинска подручја представљају значајан туристички потенцијал за развој целогодишњег туризма и комплементарних делатности. Стара планина је највећа планина у Источној Србији која представља природну границу према Бугарској. Брзина и начини туристичке валоризације овог подручја, пре свега ће зависити од успешности реализације пројекта Стара планина, као првог српског мега ризорта. Наиме, данас је на целом подручју југоисточне Европе тешко пронаћи такав огроман, а истовремено очуван развојни потенцијал, који би уз међународне стандарде планирања и изградње могао да обезбеди не само економско реструктурирање целог региона, већ би у великој мери помогао да Република Србија убрзано дође на карту релевантних туристичких дестинација Европе. Стога треба пажљиво планирати у складу са постулатима одрживог развоја јер могућа проблемска питања могу угрозити концепт развоја туризма у овом планинском центру.

Кључне речи: Стара планина, туристичка валоризација, одрживи развој, проблеми

TOURIST VALORIZATION OF STARA PLANINA

Irena Manojlović, Stefan Denda, Jasna Stojanović

Ph.D. students, University of Belgrade - Faculty of Geography; Studentski trg 3/III, 11000 Belgrade, Serbia;
E-mail: irena.manojlovic@hotmail.com

Abstract: Mountain areas represent significant potential for the development of the year-round tourism and complementary activities. Mountain Stara planina is the highest mountain in eastern Serbia, which is the natural border with Bulgaria. Speed and ways of tourist valorization of this area, primarily will depend on the project's success Stara Planina, as the first Serbian mega resort. In fact, today in the whole Southeast Europe is difficult to find such a huge, yet preserved the development potential that, with the international standards of planning and construction could provide not only the economic restructuring of the entire region, but would greatly assist the Republic of Serbia to rapidly reach map of relevant tourist destinations in Europe. Therefore it should be carefully planned in accordance with the principles of sustainable development because possible problem issues could endanger the basis of tourism development in this mountain resort.

Key words: Stara planina, tourist valorization, sustainable development, problems

УВОД

У туристичкој делатности постоји више различитих метода који се користе за спровођење туристичке валоризације простора. У овом раду она ће бити извршена квантитативно-квалитативним методом који представља комбинацију различитих елемената, критеријума и фактора као и препоруке Светске туристичке организације (Јовић & Поповић, 2007; Станковић, 2008). Процењивање се врши скалом вредности која није универзална, већ се одређује према конкретним потребама. Бодовање је извршено на скали од 1 до 5. Поступку туристичке валоризације претходила је детаљна инвентаризација свих релевантних елемената који чине укупни туристички потенцијал Старе планине, сврстаних у две групе: природни и створени услови. Следећи корак, након анализирања наведених елемената је њихово вредновање да би се утврдила општа туристичка вредност. Вредновање је извршено на следећи начин:

1. оцена 1 (незадовољавајући квалитет) – немогућност туристичке презентације
2. оцена 2 (задовољавајући квалитет) – локални туристички значај
3. оцена 3 (добар квалитет) – регионални туристички значај
4. оцена 4 (врло добар квалитет) – национални туристички значај
5. оцена 5 (одличан квалитет) – међународни туристички значај

ПРИРОДНИ УСЛОВИ

Природни фактори представљају атрактивне туристичке вредности које делују као самосталне и преко којих се остварују непосредна туристичка кретања. Најатрактивније природне вредности Старе планине сагледане су кроз туристичко-географски положај, величину планине, распоред планинске масе, климатске карактеристике као и богатство диверзитета.

Туристичко-географски положај

Овај критеријум се вреднује средњом оценом следећих показатеља – оцена саобраћајног и положаја у односу на вредности у окружењу. Српски део Старе планине смештен је у источном делу земље пружајући се правцем север-југ. Најближе насељено место туристичком центру је село Кална, удаљено 20 km. Саобраћајна веза са Београдом и емитивним туристичким центрима остварује се мрежом регионалних путева, долином Нишаве и коридором X. Од Ниша један крак магистралног пута води на североисток према Књажевцу и Зајечару долином Белог Тимока, а од Мићинова регионалним путем се стиже до пограничног места и превоја Кадибогаз. Други регионални пут води од Књажевца долином Трговишког Тимока до Равног бучја. Други крак магистралног пута води од Ниша према Пироту, одакле се остварује веза према Завојском језеру и Јеловици. До Старе планине се стиже и магистралом од Кладова преко Неготина и Зајечара. Овај правац обезбеђује саобраћајно-туристичку контактност са коридором VII. Један крак железнице води од Ниша преко Књажевца и Зајечара до Кладова, а други од Ниша долином Нишаве према Бугарској. До претпланинског дела Старе планине се стиже релативно брзо, али је мрежа локалних путева недовољно развијена, што отежава приступ туристичком центру. Пут Алексинац-Сокобања-Кална-Темска-Пирот требало би да функционише као Старопланинска магистрала, првенствено за потребе туризма (Сл. Гл. РС 19/97, 88/06, 85/07, 115/08).

За туристичко-географски положај Старе планине од великог је значаја и повезаност са различитим комплементарним туристичким мотивима. Ту се, пре свега, истичу бројна насеља у којима постоје домаћинства која се баве сеоским туризмом. У овом подручју их има укупно 42 (www.selo.co.rs). Градови Књажевац, Зајечар, Пирот и Димитровград својом туристичком понудом такође могу допринети проширењу туристичке понуде, док Завојско језеро у близини Пирота у току летњег периода својим природним лепотама привлачи посетиоце.

Величина планине и распоред планинске масе

У оцени атрактивности планина и других узвишења неопходно је размотрити однос њихових елементарних делова – врхова, падина и подножја (Јовићић, 2010). Пошто се Стара планина налази на граници између Србије и Бугарске, њене североисточне падине се налазе у Бугарској, док се југоисточне падине са побрђима налазе на територији Србије. Стара планина се, углавном, одликује благим падинама, које су повољне за туристичку изградњу и за зимске спортове (Драговић, Тодоровић & Станковић, 2011).

На северу масив Старе планине почиње од Вршке чуке, односно од долине Прлитског потока, а затим се планински венац повија према југу и југоистоку, где добија на висини и ширини. У меридијанском правцу се пружа скоро 100 km, док у упоредничком правцу пружања максимална дужина износи око 30 km (Пиротска котлина-Сребрна глава). Највиши врх Старе планине, истовремено и Централне Србије је Миџор - 2169 m н.в., а најнижа тачка је на излазу из долине Прлитског потока - 132 m н.в.

Најзаступљенији су висински појасеви између 600-1200 m на преко 50% површине, а у висинском појасу од 1.500-2.169 m налази се 7% територије. На око 42% површине нагиби терена су већи од 10°, на око 29% су већи од 20°, док су на 6% присутни екстремно стрми нагиби терена (Сл. Гл. РС, 115/08).

За изградњу терена за зимске спортове и рекреацију искоришћене су северозападне падине планинског огранка, који се пружа од Миџора, преко Бабиног зуба (1758 m) до Јабучког равништа. Овај локалитет је изабран због морфолошких погодности, те је просторним плановима одређен за изградњу терена за спуст, слалом и нордијско скијање (Драговић, Тодоровић & Станковић, 2011).

Климатске карактеристике

Клима Старе планине представља прелазну зону између умерено-континенталне климе Тимочке крајине и Влашке низије на северу и планинске климе Балканског планинског система на југоистоку (Марковић & Павловић, 1995). Ова планина је у климатском погледу веома сложена и разнолика. Разликује се у свом јужном, северном и централном делу у надморској висини од 300 до 2.168 m (Мишић, 1978). Северни делови Старе планине, који припадају општинама Зајечар и Књажевац, имају умерено-континенталну климу модификовану јаким утицајем степске климе, док клима јужних делова, који припадају општинама Пирот и Димитровград је модификована планинска клима. У оквиру планинских климатских региона на Старој планини могу се издвојити (Миловановић, 2010): *прелазни или субпланински климатски регион* (600-1.250 m), *прави планински климатски регион* (1.250-1.900 m) и *високопланински климатски регион* изнад 1.900 m.

Средње годишње температуре ваздуха у подгорини, односно долинама Нишаве и Тимока крећу се у распону 10,1-10,5°C, док су у висинском појасу изнад 1.950 m средње годишње температуре ваздуха испод 2°C и седам месеци имају негативне вредности. Просечне годишње суме падавина крећу се 600-650 mm у подножју идући преко 1.200 mm у највишем планинском појасу изнад 1.950 m. (Сл. Гл. РС, 115/08). Са аспекта туризма, рекреације и спорта, најзначајнија климатска вредност је време трајања и квалитет снежног покривача (Братић, Петровић & Брадић, 2011). Просечно трајање снежног покривача у појасу изнад 1.400 m креће се од три до пет месеци, у зависности од висине и експозиције, а на Миџору и до шест месеци. Просечно трајање снега дебљине веће од 50 cm износи око 70 дана (на Миџору и до 100 дана), а средња максимална висина снежног покривача износи 110-150 cm (Сл. Гл. РС, 115/08). Период најдужег задржавања је од друге половине децембра до средине марта. У појединим годинама снега има довољно и у априлу. То пружа солидну основу за спортске и рекреативне активности на снегу у трајању од 3-4 месеца годишње. Температуре ваздуха у току лета повољно утичу на рекреацију и боравак у природи, а тиме и на афирмацију летње туристичке сезоне.

Биљни и животињски свет

Важно место на простору Старе планине заузима изузетно разноврстан биљни и животињски свет и њихове заједнице. Регистровано је 1.195 таксона васкуларне флоре укључујући и 51 врсту маховина. Истиче се 147 угрожених и 40 врста које представљају природне реткости. Идентификоване су 52 биљне заједнице (комбинације жбунастих, шумских, ливадских, пашњачких и тресавских) уз издвајање висинских вегетационих зона. Не заостаје ни животињски свет који се огледа у постојању преко 30 врста сисара, 116 врста лептира (РВА подручје), 18 врста херпетофауне и 26 врста ихтиофауне. Посебну вредност даје преко 203 врсте птица чинећи ИВА подручје на површини од 44.000 ha (Lakušić & Ćetković, 2007). Због огромног значаја, а на предлог Завода за заштиту природе Србије, Стара планина је 1997. године проглашена парком природе, добром од националног значаја I категорије заштите. Површина заштићеног подручја износи око 142.220 ha и налази се на територијама општина Књажевац, Зајечар, Пирот и Димитровград. У оквиру Парка накнадно је издвојено седам строгих резервата природе (Ia категорија) – Драганиште, Голема река, Вражја глава, Три чуке, Смрче (Арбиње), Браткова страна и Копрен као и два споменика природе (III категорија) – Рсовци и Бабин зуб (www.jpstaraplanina.rs). Парк природе је заштићено добро номиновано за програм „Човек и биосфера“ (UNESCO MAB) чему доприноси и његов прекограничан положај.

СТВОРЕНИ УСЛОВИ

Приликом оцене ове групе валоризационих елемената најпре је извршена класификацију на интерне и екстерне факторе. Оценом интерних фактора разматране су урбанизација, инфраструктура, опрема и туристичке услуге. Са аспекта екстерних фактора, анализиране су приступачност туристичког ресурса, близина емитивних центара и специфичност туристичког ресурса. Након анализе створених услова, пројединачне и збирне оцене свих разматраних елемената валоризације дате су у табели 1.

Интерни фактори

Урбанизација – Туристичка изградња Старе планине се може поделити на три периода – први, након Другог светског рата; други, од 1980. до 1987. године и трећи, који је започет 2007. године и још увек траје.

Највећи инвестициони захвати се везује за трећи период, који је инициран потписивањем уговора 2006. године између Министарства економије и регионалног развоја Републике Србије и предузећа *Ecosign* из Канаде и *Horwath Consulting* из Загреба, у циљу израде Плана туризма на Старој планини са прединвестиционом студијом и физичко-техничким карактеристикама скијалишта (*Horwath Consulting Zagreb*, 2007). План је завршен јуна 2007. године када је и започета је реализација. Реновиран је хотел „Бабин зуб“, који се налази у власништву Електропривреде Србије, „*Falkensteiner*“ хотел Стара планина, жичаре, гондола и други елементи туристичке супраструктуре.

Смештајни капацитети – Према подацима ТО Књажевца смештајни објекти којима располаже Стара планина су – два хотела, два планинарска дома, једно одмаралиште, два конака, 22 објекта категорисаног приватног смештаја у сеоским домаћинстава, од којих већина пружа туристима и услуге исхране (www.toknjzevac.rs). У структури смештајних капацитета из 2012. године, Стара планина је учествовала са 1,7% у хотелском смештају и са 0,5% у одмаралиштима планинских центара Србије. Број доступних лежаја чини 1,7% укупног броја лежаја на нашим планинама. У смештајним објектима око планинског врха Бабин зуб налази се 527 лежаја у хотелима, 80 лежаја у планинарским домовима и 33 лежаја у одмаралишту. Према неким проценама сматра се да на Старој планини, као и другим центрима планинског туризма, постоји велики број лежаја у некатегорисаним смештајним објектима (око 700 лежаја) (Братић, 2015). Према подацима Републичког завода за статистику, Стару планину је у 2014. години посетило 12.319 туриста (домаћи 9.570, страни 2.749) који су остварили 42.927 ноћења (домаћи 34.291, страни 8.636).

Табела 1. Квалитативна показатељи туристичке вредности Старе планине

ПРИРОДНИ УСЛОВИ	Оцена
Туристичко-географски положај	3
Величина планине и распоред планинске масе	5
Ќлиматске карактеристике	4
Биљни свет и животињски свет	5
Хидрографске карактеристике	5
Природни услови – просечна оцена	4.4
СТВОРЕНИ УСЛОВИ (ИНТЕРНИ ФАКТОРИ)	
Урбанизација	3
Путна мрежа	3
Смештајни капацитети	3
Скијашке стазе	3
Жичаре и ски лифтови	4
Интерни фактори – просечна оцена	3.2
СТВОРЕНИ УСЛОВИ (ЕКСТЕРНИ ФАКТОРИ)	
Пристапачност туристичких ресурса	3
Близина емитивних центара	4
Специфичност туристичког ресурса	4
Екстерни фактори – просечна оцена	3.7
СТВОРЕНИ УСЛОВИ – ПРОСЕЧНА ОЦЕНА	3.4
ОЦЕНА ВРЕДНОСТИ СТАРЕ ПЛАНИНЕ	3.5

Скијашке стазе – На Старој планини скијашке стазе су трасиране у висинском појасу од 1.100 до 1.758 m н.в. на следећим локалитетима – Коњарник (стаза 1 – тешка, стаза 1а – средње тежине), Сунчана долина (стаза 2 – тешка), Бабин зуб (стазе 5 и 5а – лаке), Јабучко равниште (7 лака, 7а и 7б – средње тежине) и дечији парк, на локалитету Маркове ливаде (тежина стазе – лака). Укупна дужина ски стаза је 13 km. Стазе Коњарник и Сунчана долина, које су категоризоване као средње тешке и тешке, повезане су и на тај начин је добијена стаза дужине 2.000 m, са висинском разликом од 500 m, па је погодан за искусније скијаше, али не за такмичаре. Поред алпског скијања, могуће је и нордијско скијање. Ски центар Стара планина је опремљен системом за вештачко оснежавање.

Жичаре, ски-лифтови, гондоле – Ски-центар Стара планина поседује две четвороседне жичаре „Коњарник“ и „Бабин зуб“. Жичара „Коњарник“ капацитета је 1.365 скијаша/х, дужине 1.155 m, висинске разлике 339 m, са покретном траком за укрцавање скијаша. Жичара „Бабин зуб“ поседује капацитет од 2.399 скијаша/х, дужине 985 m. На располагању су и два ски-лифта – „Сунчана долина“, капацитета 1.200 скијаша/х, дужине 637 m, висинске разлике 178 m и „Рудине“, капацитета 690 скијаша/х, дужине 213 m. Жичара типа покретне траке постоји у оквиру локалитета Маркове ливаде, капацитета је 1.440 скијаша/х и дужине 72 m. На локалитету Јабучко равниште током 2007. године постављена је једина осмоседна гондола у Србији која превози скијаше од хотела ка систему жичара и стаза. Капацитет гондоле је 1.222 скијаша/х и њена дужина износи 213 m (www.skijalistasrbije.rs). Систем жичара, ски-лифтова и гондола у оквиру ски центра Стара планина је савремен и приликом његове изградње се настојало да се повежу све расположиве ски-стазе у оквиру центра, као и да се омогући повезивање хотела са системом ски-стаза и жичара.

Екстерни фактори

Посебност планинских центара посматра се у односу на друге центре истог типа у окружењу – у случају Старе планине, то је Копаоник. Удаљен је од Старе планине 189 km. Представља афирмисан центар зимског туризма, који има међународни туристички значај, док је туризам на Старој планини тек у почетној фази развоја. Копаоник располаже са 24 скијашке стазе, укупне дужине 75 km, од којих је 55 km за алпско и 20 km за нордијско скијање. Укупни капацитет жичара износи 28.600 скијаша/х. Од 1981. године Копаонику је Међународна скијашка федерација доделила статус „међународног скијашког центра“ (Братић, 2015). Поред тога, Копаоник се издваја међу свим планинама у Србији, захваљујући квалитетнијој инфра и супра структури. Иако Копаоник има развијенију туристичку понуду од Старе планине, потребно је нагласити да је у Просторном плану Републике Србије предвиђена изградња савременог туристичког центра који ће представљати претњу Копаонику. Ипак, тренутна ситуација говори да је највећи конкурент развоју туризма на Старој планини ски-центар на Копаонику и због тога специфичност туристичког ресурса има нижу вредност.

Проблемска питања Старе планине

Реализација мегапројекта какав је „*Stara planina resort*“ носи са собом извесну опасност. Наиме, изградња пратеће инфра и супраструктуре (мрежа саобраћајница, инсталације за водоснабдевање, акумулација, канализациона мрежа, депонија за одлагање комуналног отпада, инсталације за вештачко оснежавање) изазива опречне ставове због чега посебно треба водити рачуна. Као последица даљег инсистирања на масовном туризму и повећању носећег капацитета изнад граничне вредности дестинације доћи ће до измене физиономије Старе планине уз различите степене ерозије земљишта. Даља „стихијска“ урбанизација без поштовања планских докумената довешће до уништења фундаменталне (природне) основе туризма Старе планине. Политичко инсистирање на пројекту који већ сада није у складу са концептом одрживог развоја упућује на закључак да је у питању само „један од многих“ па се већ сада поставља питање да ли ће доћи до еколошког али и економског неуспеха.

ЗАКЉУЧАК

Туристичком валоризацијом дошло се до закључка да Стара планина има велики туристички значај. Поред услова за развој зимског туризма, коме је дата примат у развоју туризма, постоје услови за развој еко-туризма, самим тиме што је Стара планина проглашена Парком природе, природним добром од националног значаја I категорије заштите. Анализом природних услова добијена је висока оцена (4,4) која је значајно умањена када се у валоризацију укључи анализа створених елемената, што указује на неадекватно управљање развојем туризма Старе планине као јединствене туристичке дестинације. Развој туризма мора бити уравнотежен и не сме бити вођен краткорочним економским ефектима, који могу довести до девастације животне средине. У протеклом периоду, у развоју туризма Старе планине уложена су велика материјална средства, у циљу унапређења туристичке инфра и супра структуре. Просторним планом подручја парка природе и туристичке регије Стара планина предвиђена је изградња нових ски-стаза, жичара и смештајних капацитета. Уколико се реализују све предвиђене активности на овом подручју, неминовно ће доћи до прожимања масовног и селективних облика туризма. Због тога треба инсистирати на развоју

еко-туризма и подизању еколошке свести, како туриста, тако и локалног становништва (Станков, 2011). Еко-туризам не само да може ублажити негативне ефекте масовног туризма, него може утицати и на продужење туристичке сезоне, односно остварењу циља целогодишњег развоја туризма, како би се постигла економска оправданост улагања, а притом и оствариле и еколошка и социјална компонента одрживог развоја.

ЛИТЕРАТУРА

1. Братић, М., Петровић, Ј. & Брадић, М. (2011). Стање и перспективе развоја туризма на простору Старе планине. *Економске теме*, 2, 323-337.
2. Братић, М. (2015). *Улога планинских туристичких центара у укупном туризму Србије*. докторска дисертација. Ниш: Природно-математички факултет.
3. Драговић Р., Тодоровић М. & Станковић С. (2011). Могућности за развој одрживог туризма на Старој планини. *Гласник Српског географског друштва*, 91(1), 87-116.
4. Јовић С. Г. & Поповић, Б. И. (2007): *Туристичка валоризација Јахорине*. Радови Филозофског факултета, 9, књига 2, 449-458.
5. Jovičić, D. (2010). *Turizam i životna sredina*. Novi Beograd: Ton Plus.
6. Lakušić, D. & Četković, A. (Eds.). (2007). *Biodiverzitet Stare planine u Srbiji*. Beograd: Regionalni centar za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu, Kancelarija u Srbiji.
7. Марковић Ј. & Павловић, М. (1995). *Географске регије Југославије*. Београд: Савремена администрација.
8. Миловановић Б. (2010). *Клима Старе планине*. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ Српске академије наука и уметности.
9. Мишић В. et al. (1978). *Биљне заједнице и станишта Старе планине* (књига 49). Београд: Српска академија наука и уметности.
10. *Одлука о утврђивању простора на Старој планини на локацији Јабучко Равниште као простора погодног за уређење јавног скијалишта*, Београд: Службени гласник РС, 88/06.
11. *План развоја туризма на Старој планини са прединвестиционом студијом и физикотехничким карактеристикама скијалишта*. (2006). Загреб: Horwath Consulting d.o.o.
12. РЗС (2015). Статистички годишњак РС. Београд: Републички завод за статистику.
13. Станков, У. et al. (2011). Екотуризам - алтернатива масовном туризму у Парку природе „Стара планина“, *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 61(1), 41-58.
14. *Уредба о заштити Парка природе „Стара планина“*. Београд: Службени гласник РС, 19/97.
15. *Уредба о утврђивању Програма развоја планинског туризма на подручју Старе планине*, Београд: Службени гласник РС, 85/07.
16. *Уредба о утврђивању просторног плана подручја Парка природе и туристичке регије Стара планина*, Службени гласник РС, 115/08.
17. Шушић, В. & Ђорђевић, Ж. Д. (2013). Туристички центар на Старој планини - еколошки или економски неуспех? *Теме*, 1, 459-478.
18. www.jpstaraplanina.rs
19. www.selo.co.rs
20. www.skijalistarsrbije.rs
21. www.toknjzevac.rs